

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

All världens pradjare och geschäftmakare

Wassholm, Johanna

Published in:
Åbo Underrättelser

Published: 19/10/2021

Document Version
Accepted author manuscript

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:
Wassholm, J. (2021). All världens pradjare och geschäftmakare. *Åbo Underrättelser*, (19.10.2021).
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022020417585>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

All världens ”pradajare” och ”geschäftmakare”

Som en nordbo som mest önskar att bli lämnad i fred där jag rör mig irriteras jag av alla sorters påflugna försäljare. Det händer att jag undviker att gå in i affärer där jag vet att en expedit sannolikt kommer att tilltala mig, helt i enlighet med god serviceanda. I Finland lyckas jag i regel undvika försäljare som fastnar i blickfånget genom att ta en kort omväg, men på andra platser i världen kan det vara svårare. Många är säkert de som under någon resa ofrivilligt blivit förda till affärer där enträgna försäljare vägrar att acceptera ett nej som svar.

Beskrivningar som påminner om de personliga upplevelserna förekommer också i skildringar av småhandel i det förflutna. I tidningarna använder man vanligt nedsättande ord av främmande ursprung för att beskriva påflugenheten, som ofta kopplas samman med utifrån kommande försäljare som till etnicitet och språk skilde sig från den lokala majoritetsbefolkningen. I Finland kom många – ryssar, tatarer och judar – från det mångnationella imperium som Finland på 1800-talet var en del av.

När marknadstiden närmade sig varnade de lokala tidningarna invånarna för diverse ”geschäftmakare” som förväntades invadera staden. Härlett ur tyskans *Geschäft*, som betyder handel eller affär, fick ordet när det överfördes till svenskan (och många andra språk) en nedsättande konnotation. Ofta kopplades det specifikt till judisk handel, en verksamhet som liksom den svenska historikern Per Hammarström framhållit inte betraktades som handel i *egentlig* mening. De utifrån kommande ”geschäftmakarna” ansågs göra ”gutes geschäft” genom att med bedrägliga och ohederliga handelspraktiker, som aggressivt prutande, lura sina kunder att för dyra pengar köpa värdelösa varor som de inte ens behövde.

Ett liknande ord är ”schackra”, som liksom ”geschäfte” associerades med antisemitiska stereotyper om judisk handel. Ordet förekom i finländsk press redan i början av 1800-talet, trots att judisk handel inte existerade eftersom judar fick rätt att bosätta sig i Finland först 1858. De samfund som då uppstod i de större städerna bestod av före detta soldater, som med sina familjer fick rätt att stanna kvar på garnisonsorterna efter att ha slutfört sin 25 år långa militärtjänst. Här fick de livnära sig endast på småhandel med begagnade kläder och diverse mindre varor, på så kallade narinker (från ryskans *na rynke*, på torget), som inrättades enkom för före detta ryska soldater. Narinken i Åbo låg i trakten av det nuvarande Trätorget.

Efter att judiska, och vid ungefär samma tid tatariska, handelsidkare började förekomma i Finland kopplades orden ”geschäfte” och ”schackra” allt tydligare till nykomlingarna: från Tammerfors rapporteras till exempel 1886 att det på stadens höstmarknad uppenbarat sig ”ymnigt af *schackrande* ryssar, tatarer och judar”, medan *Wiborgs Nyheter* 1909 framhåller att marknaderna numera var att betrakta närmast som ”lämpliga tillfällen för kringresande tatarer, judiska och andra *schackrare* att lura hederligt folk”.

Den synliga närvaron av handelsidkare från det multietniska ryska riket, som en betraktare i slutet av 1800-talet beskrev som en ”wärlig plåga för våra marknader” gav också upphov till russicism. Ett sådant begrepp var verbet ”pradaja”, härlett från ryskans *prodavat'* (продавать; продать), som betyder att sälja. I svenskan tillskrevs ordet en betydelse som i stort sett omfattade samma värderingar som fanns inbyggda i begreppen ”geschäfte” och ”schackra”. Ordet hade förekommit redan i början av 1800-talet, då nästan enbart i koppling till kvinnliga ”pradajerskor”, mellanhänder som köpte upp matvaror i parti och till ett högre pris sålde dem vidare.

I slutet av 1800-talets börjar ordet dock också förekomma i den maskulina formen ”pradajare”, med syftning på handelsmän från Ryssland, som i uttrycket ”judar, tatarer och andra pradajare”. Det hittas också i formen ”pradajeri”, en verksamhet som enligt en skribent kännetecknade en person som ”i sin handel och wandel ej uppför sig ärligt, skickeligt och som sig bör”.

De nedlåtande beskrivningarna representerar ett uppifrånperspektiv som framställde de utifrån kommande försäljarna som ett problem och avslöjar därmed föga om hur de som faktiskt handlade med dessa försäljare uppfattade dem och deras varor. Precis som i dagens värld kan en del potentiella kunder, precis som i dag, ha uppfattat ett annorlunda sätt att handla som välkommen underhållning i vardagen och möjligheten att pruta som en utmaning att anta i jakt på en bra affär.